

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Wrocław, 23-09-2021 r.

**Pełnomocnik Terenowy
Rzecznika Praw Obywatelskich
we Wrocławiu**

BPW.573.1.2021.NK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Zakładu Poprawczego w Sadowicach**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej: OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 20-21 lipca 2021 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm) wizytował Zakład Poprawczy w Sadowicach (dalej: Zakład, placówka).

W skład zespołu wizytującego wchodził: Przemysław Kazimirski (Dyrektor Zespołu Krajowy Mechanizm Prewencji, prawnik), Justyna Zarecka (politolog w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego) oraz dr Natalia Kłaczyńska (Zastępca Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich we Wrocławiu, prawnik).

W wizytacji uczestniczyła również psycholog Bożena Skórska (dalej: ekspert KMPT), której ekspertyza została włączona w treść niniejszego Raportu.

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania osób przebywających w placówce, by wzmocnić, jeśli to niezbędne, ich ochronę przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawić

rekomendacje właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków zapewnionych osobom pozbawionym wolności i zapobieganie torturom oraz innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, w zgodzie z odpowiednimi standardami organizacji międzynarodowych.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania placówki, przekazanych przez dyrektora szkoły przyzakładowej p. Tomasza Rzepę;
- oglądzie terenu placówki oraz pomieszczeń użytkowanych przez wychowanków;
- rozmowach z wybranymi losowo wychowankami w warunkach zapewniających poufność rozmowy;
- rozmowach z personelem placówki;
- zapoznaniu się na miejscu z wybraną dokumentacją, m.in. aktami osobowymi wychowanków, dokumentacją stosowania środków przymusu bezpośredniego, dziennikami wychowawczymi, ewidencją wychowanków umieszczonych w izbie przejściowej i izolacyjnej;
- wykonaniu dokumentacji fotograficznej wybranych pomieszczeń i dokumentacji.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano wybraną dokumentację związaną z funkcjonowaniem Zakładu.

W trakcie wizytacji KMPT dokonał oceny traktowania wychowanków przez personel, legalności i prawidłowości dyscyplinowania, realizacji prawa nieletnich do ochrony zdrowia, edukacji, rekreacji i wypoczynku, swobody praktyk religijnych, kwalifikacji personelu, zapewnionych nieletnim warunków bytowych.

W niniejszym Raporcie nie opisywano całokształtu funkcjonowania Zakładu w zakresie tych zagadnień, uwzględniono jedynie te obszary, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania wychowanków (pkt 6) oraz dobre praktyki, które wyróżniają Zakład na tle innych placówek tego typu (pkt 4). Raport wskazuje też problemy o charakterze systemowym związane z koniecznością zmiany obowiązującego prawa lub praktyki jego stosowania (pkt. 5).

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. wychowanek, pracownik, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub

uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej. Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakáže, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.*

3. Charakterystyka Zakładu

Zakład Poprawczy w Sadowicach jest placówką resocjalizacyjno-rewalidacyjną przeznaczoną dla chłopców. Pojemność Zakładu to 36 miejsc. W dniach wizytacji w placówce przebywało 6 wychowanków, ponadto 2 korzystało z urlopu.

4. Mocne strony i dobre praktyki

Mocną stroną wizytowanej placówki są z pewnością bardzo dobre warunki bytowe oferowane wychowankom. Budynek, w którym znajduje się Zakład, jest wyremontowany, a standard wyposażenia pomieszczeń, z których korzystają wychowankowie, wyższy od przeciętnego spotykanego w tego typu placówkach (dotyczy to nie tylko pokoi mieszkalnych, lecz także świetlic czy kuchni w części hostelowej). Bogate jest także wyposażenie pomieszczeń szkolnych.

Wizytujący wysoko ocenili bazę sportową na terenie Zakładu, na którą składają się sala gimnastyczna, niedawno oddana do użytku i dobrze wyposażona siłownia, stoły do gry w ping-ponga, boisko zewnętrzne oraz w okresie letnim niewielki basen ogrodowy. Podczas gier zespołowych drużynę przeciwną z racji małej ilości wychowanków często stanowią wychowawcy i inni pracownicy Zakładu. W ocenie eksperta KMPT, tego typu gry powodują nawiązanie relacji, co sprzyja pracy w innych obszarach resocjalizacyjnych.

Obostrzenia związane z epidemią koronawirusa znacznie ograniczyły w ostatnim czasie kontakty placówki ze światem zewnętrznym. Niemniej jednak tym co wyróżnia wizytowaną placówkę jest współpraca z licznymi lokalnymi podmiotami, co niewątpliwie pozytywnie oddziałuje na proces resocjalizacji wychowanków i uwrażliwia ich na potrzeby innych ludzi. Na podkreślenie zasługuje przede wszystkim wieloletnia współpraca z ośrodkiem szkolno-wychowawczym dla dzieci z niepełnosprawnościami w Jaskotlu, w ramach której wychowankowie spędzają czas z podopiecznymi ośrodka. Kontakty te, oparte na planowym i metodycznym działaniu, sprzyjają

kształtowaniu pożądaných postaw wychowanków wobec ludzi słabszych. Ponadto Zakład utrzymuje stały kontakt z lokalnymi podmiotami oferującymi wychowankom możliwość zatrudnienia.

Wartościową propozycją placówki dla wychowanków jest program specjalistyczny *I ja zostanę kiedyś tatą*, wykorzystujący fantoma niemowlaka. Uczestniczący w programie uczą się opieki nad małym dzieckiem, co jest cennym doświadczeniem zwłaszcza dla tych spośród wychowanków, którzy niebawem zostać mają ojcami.

Na podkreślenie zasługują relacje wychowanków z personelem placówki. W rozmowach z wizytującymi chłopcy bardzo dobrze ocenili atmosferę w Zakładzie, zwłaszcza ci, którzy mieli porównanie do innych placówek. Z rozmów wynika również, że mają oni duży poziom zaufania do kadry placówki.

5. Problemy systemowe

5.1. Monitoring wizyjny

Monitoringiem objęte są korytarze, pomieszczenia szkolne, izba chorych i izba przejściowa oraz teren zewnętrzny. Podgląd z monitoringu znajduje się na dyżurce przy wejściu dla placówki.

Monitoring wizyjny służy poprawie bezpieczeństwa w placówce. To też dodatkowe, niekiedy bardzo skuteczne, narzędzie prewencji niehumanitarnego traktowania. Niemniej nie można zapomnieć, że aby spełniał swoją zapobiegawczą rolę i nie prowadził do nadużyć np. do nieuzasadnionej ingerencji w prywatność wychowanków, pracowników oraz innych osób znajdujących się na terenie obserwowanego budynku, powinien być odpowiednio uregulowany w przepisach prawa. Dla legalności tego rodzaju kontroli istotne jest, żeby ograniczenie to spełniało przesłanki określone w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, w tym wymóg ustawowej formy ograniczenia. Tymczasem obecnie kwestia stosowania monitoringu w zakładach poprawczych została wspomniana jedynie w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (tekst jedn.: Dz.U. z 2017 r., poz. 487; dalej: rozporządzenie).

W opinii KMPT, regulacji na gruncie ustawowym wymaga nie tylko samo uprawnienie do instalowania sieci monitoringu wizyjnego, ale także sprecyzowanie zasad i celów montowania kamer, sposób postępowania ze zgromadzonymi w ten sposób danymi, w tym zasady dostępu do nagrań z kamer monitorujących oraz zabezpieczenia danych, a także ewentualne wymagania odnośnie do oznaczenia terenu monitorowanego.

W najnowszym projekcie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich uwzględniono kwestie dotyczące monitoringu w tego typu placówkach. Rzecznik Praw Obywatelskich zgłosił częściowo krytyczne uwagi do projektowanych uregulowań¹.

5.2. Kontrola osobista wychowanków

Jak wynika z informacji uzyskanych w czasie wizytacji, w placówce przeprowadza się kontrolę osobistą wychowanków, w czasie której nakazywane jest im zdjęcie odzieży, pozostają natomiast w bieliźnie. Kwestia przeprowadzania kontroli została ujęta w § 14 ust. 5 *Regulaminu Zakładu Poprawczego*, zgodnie z którym: *W przypadkach uzasadnionych względami bezpieczeństwa (w celu odnalezienia przedmiotów niebezpiecznych i niedozwolonych oraz udaremnienia uciezki albo w innych uzasadnionych przypadkach) dokonuje się kontroli wychowanka i kontroli pomieszczeń*. Ponadto w § 2 pkt 1 i)-k) wskazano następujące definicje:

kontrola pobieżna - należy przez to rozumieć powierzchowne sprawdzenie odzieży, obuwia i innych przedmiotów posiadanych przez nieletniego,

kontrola osobista – należy przez to rozumieć oględziny ciała oraz sprawdzenie odzieży, bielizny i obuwia, a także przedmiotów posiadanych przez nieletniego, przeprowadzone w pomieszczeniu podczas nieobecności osób postronnych oraz osób odmiennej płci i dokonywane przez osobę tej samej płci co nieletni poddany kontroli,

kontrola pomieszczeń - należy przez to rozumieć oględziny izb znajdujących się na terenie zakładu oraz znajdujących się w nich elementów wyposażenia, których celem jest ujawnienie przedmiotów niebezpiecznych lub niedozwolonych oraz ujawnienie sytuacji mogących wpływać na powstanie zagrożeń dla bezpieczeństwa zakładu.

Definicje te zostały zaczerpnięte ze wspomnianego już rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich.

Należy zwrócić uwagę, że tego typu kontrola stanowi ingerencję w wolność osobistą jednostki, która zgodnie z art. 41 ust. 1 Konstytucji RP może zostać ograniczona tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie. Co więcej regulacja ustawowa w tym zakresie musi być niezwykle precyzyjna, co pokazał wyrok² Trybunału Konstytucyjnego wydany z wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich. TK stwierdził, że brak w ustawach (m.in. ustawie o Policji) pojęć „przeszukanie osoby” i „kontrola osobista” narusza konstytucyjne prawa i wolności człowieka, przepisy uznano za

---

¹ Opinia RPO do projektu ustawy: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/opinia-do-projektu-ustawy-o-wspieraniu-i-resocjalizacji-nieletnich-projekt-z-20072021-r>

² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2017 r. sygn. akt K 17/14.

niekonstytucyjne, w zakresie, w jakim nie precyzowały granic i pojęcia kontroli osobistej. W grudniu 2018 roku ustawa o Policji została w tym zakresie znowelizowana³.

W opinii KMPT tak daleko idąca ingerencja w prawo do prywatności jak kontrola osobista nie może odbywać się bez właściwej regulacji prawnej. Należy bowiem pamiętać, że zgodnie z zasadą legalizmu, wyrażoną w art. 7 Konstytucji RP *Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Nie mogą więc domniemywać swojej kompetencji, a wszelkie ich działania muszą mieć podstawę prawną*⁴.

Warto zaznaczyć, że Rzecznik Praw Obywatelskich w 2014 r. zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie działań legislacyjnych zmierzających do uregulowania możliwości przeprowadzania kontroli osobistej wychowanków zakładów poprawczych w akcie prawnym rangi ustawowej. W dniu 10 grudnia 2015 r. RPO wystąpił do Ministra Sprawiedliwości o poinformowanie na jakim etapie jest proces legislacyjny w zakresie opisywanych zmian. W swoim wystąpieniu Rzecznik wskazał, że konieczność pilnego uregulowania w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich podniesionych we wcześniejszych wystąpieniach kwestii, jest związana z potrzebą zachowania konstytucyjnego standardu, zgodnie z którym wszystkie ograniczenia praw i wolności powinny mieć formę ustawową. W odpowiedzi Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości zapewnił o uwzględnieniu postulatów Rzecznika w projekcie nowej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Kwestia przeprowadzania kontroli osobistych w zakładach poprawczych została uregulowana w najnowszym projekcie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, do którego Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawił swoje częściowo krytyczne uwagi. Wspomniana ustawa nie została jednak dotąd uchwalona⁵.

Problem braku odpowiednich uregulowań prawnych przeprowadzania kontroli osobistej nieletnich był podnoszony wielokrotnie w raportach rocznych z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, ostatnio w 2018 r.⁶

Wobec braku ustawowych uregulowań dających pracownikom prawo do przeszukiwania podopiecznych, jedynym uprawnieniem personelu tych placówek w sytuacjach, w których istnieje podejrzenie posiadania przez nieletniego przedmiotów niedozwolonych, jest prośba o dobrowolne

---

³ Ustawa z dnia 14 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. z 2018 r., poz. 2399).

⁴ Sąd Najwyższy w postanowieniu 7 sędziów SN z 18 stycznia 2005 r. (sygn. WK 22/04) wskazał, że art. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowiący, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa zawiera normę zakazującą domniemywania kompetencji takiego organu i tym samym nakazuje, by wszelkie działania organu władzy publicznej były oparte na wyraźnie określonej normie kompetencyjnej.

⁵ Opinia RPO do projektu ustawy: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/opinia-do-projektu-ustawy-o-wspieraniu-i-resocjalizacji-nieletnich-projekt-z-20072021-r>

⁶ Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2018 r., s. 66.

ich wydanie lub też wezwanie funkcjonariuszy Policji, którzy zgodnie z prawem takiej kontroli mogliby dokonać.

6. Obszary wymagające poprawy

6.1 Traktowanie

Wychowankowie Zakładu, jak wspomniano w pkt. 4, co do zasady bardzo dobrze ocenili atmosferę w nim panującą oraz sposób traktowania przez personel. Zgłosili jednak uwagi do traktowania przez pracowników ochrony, wskazując, że zachowują się czasem prowokacyjnie i zwracają się do wychowanków słowami powszechnie uważanymi za obraźliwe. Żaden z wychowanków, z którym rozmawiano, nie zdecydował się jednak złożyć oficjalnej skargi przedstawicielom Krajowego Mechanizmu.

KMPT zaleca zwrócenie uwagi pracownikom ochrony na konieczność unikania wulgaryzmów i prowokacji w relacjach z wychowankami. Rekomenduje także systematyczne przypominanie personelowi o konieczności traktowania podopiecznych z szacunkiem i godnością. Należy stale monitorować pracę personelu i stanowczo reagować na przypadki naruszania praw wychowanków. Personel powinien otrzymać też merytoryczne wsparcie w postaci cyklicznych szkoleń i kursów, tak by wykonywał swoje zadania w sposób maksymalnie profesjonalny, zaś w sytuacjach trudnych, umiał sobie radzić ze stresem i nie ulegał emocjom.

Wizytujący ustalili, że obowiązujące w Zakładzie procedury umożliwiają zastosowanie wobec nieletniego środka przymusu bezpośredniego w postaci umieszczenia go w izbie izolacyjnej w przypadku nieprzewidzianym w obowiązujących przepisach. Chodzi o zapis *Procedury postępowania w przypadku zachowania nieletniego uniemożliwiającego prowadzenie zajęć w Zakładzie Poprawczym w Sadowicach* (dalej: *Procedura*). Przewiduje ona umieszczenie wychowanka w izbie izolacyjnej, *gdy rozmowy nie przynoszą efektu, bądź przeprowadzenie ich jest niemożliwe, a wychowanek stwarza zagrożenie bezpieczeństwa.*

Zgodnie z art. 95a ust. 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r., poz. 969; dalej: u.p.n.), nieletniego można umieścić w izbie izolacyjnej, *gdy użycie siły fizycznej jest niewystarczające, w przypadku usiłowania targnięcia się tego nieletniego na życie lub zdrowie własne albo innej osoby.* Szerszy zakres zastosowania tego środka przewiduje ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jedn. Dz.U. 2019, poz. 2418). Zgodnie z art. 27 ust. 1 tej ustawy, *w izbie izolacyjnej można umieścić nieletniego w celu jego czasowego odosobnienia, w przypadkach, o których mowa w art. 11 pkt 2 i 14, tj. odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie,*

zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby (art. 11 pkt 2) lub przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji (art. 11 pkt 14). Żaden z tych przepisów nie przewiduje umieszczenia nieletniego w izbie izolacyjnej z powodu bliżej nieokreślonego zagrożenia bezpieczeństwa, o którym mowa we wspomnianej *Procedurze*. Stosowanie przesłanki przyjętej w *Procedurze* uznać należy za pozaustawowy przypadek ograniczenia wolności osobistej. Tymczasem jak już wspomniano w niniejszym raporcie, zgodnie z art. 41 ust. 1 Konstytucji RP wolność osobista może zostać ograniczona tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie. KMPT zaleca więc stosowanie izby izolacyjnej wyłącznie w przypadkach określonych w ustawie i dokonanie odpowiednich zmian w tym zakresie w wewnętrznych aktach prawnych.

Wątpliwości wizytujących wzbudził sposób wykorzystywania izby chorych. Jest ona bowiem wykorzystywana także do celów niemedycejskich. Zgodnie z § 22 pkt 9 *Regulaminu Zakładu Poprawczego*, izba chorych przeznaczona jest dla wychowanków, co do których lekarz stwierdził potrzebę wyłączenia z zajęć ze względów zdrowotnych, zaś ust. 1 *Regulaminu izby chorych* stanowi, że decyzję o umieszczeniu w izbie chorych podejmuje lekarz lub w razie jego nieobecności pielęgniarka. Tymczasem analiza dokumentacji Zakładu wskazuje na to, że izba wykorzystywana jest także w celach niemedycejskich. Tytułem przykładu wskazać można następujące zapisy w księdze ewidencji wychowanków umieszczonych w izbie chorych: *Wychowanek agresywny słownie. Groźący pracownikom pobiciem, odmawiający wykonywania poleceń* (16 marca 2020 r.); *Agresja wobec pracowników oraz wychowanków – wychowanek chciał się uspokoić* (4 marca 2020 r.); *Zaburzenia emocjonalne – wychowanek umieszczony w celu wyciszenia* (5 marca 2020 r.). W niektórych przypadkach wychowankowie sami proszą o umieszczenie w izbie, w innych umieszczani są tam na polecenie personelu placówki.

Niemedycejskie zastosowanie izby chorych przewidziane jest we wspomnianej *Procedurze postępowania w przypadku zachowania nieletniego uniemożliwiającego prowadzenie zajęć w Zakładzie Poprawczym w Sadowicach*, zgodnie z którą w takim przypadku, jeśli rozmowy nie przynoszą pożądanego efektu, bądź przeprowadzenie ich jest niemożliwe, wychowanka należy umieścić w izbie chorych.

Izba chorych, ze względu na swą specyfikę, stanowi bez wątpienia formę izolacji, dodatkowe ograniczenie wolności nieletniego. Jak to już wspomniano powyżej przy okazji omówienia przesłanek umieszczania w izbie izolacyjnej, ograniczenie takie jest dopuszczalne, zgodnie z art. 41 ust. 1 Konstytucji RP, tylko w przypadkach ustawowych. Stosowanie izby chorych w przypadku wskazanym w *Procedurze*, nie znajduje oparcia ustawowego – żaden z obowiązujących przepisów nie przewiduje takiego środka.

W opinii KMPT, należy zatem odstąpić od umieszczania nieletnich w izbie chorych w przypadkach innych niż medyczne, za wyjątkiem sytuacji, gdy wychowanek sam zgłasza potrzebę odosobnienia. W pozostałych przypadkach, gdy wychowanek jest nadmiernie pobudzony, stosować należy inne środki. Jeśli zachodzą ustawowe przesłanki umieszczenia wychowanka w izbie izolacyjnej, można rozważyć umieszczenie wychowanka w tej izbie.

Warto dodać, że zalecenie wykorzystywania izby chorych zgodnie z jej przeznaczeniem, tj. ze względów zdrowotnych, zostało sformułowane w sprawozdaniu z wizytacji Zakładu przeprowadzonej w okresie od lutego do maja 2021 r. przez Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości.

Wymaga podkreślenia, że niedopuszczalne jest zastępowanie izby izolacyjnej izbą chorych. Skorzystanie z drugiego z tych pomieszczeń prowadzi do omińnięcia szeregu wymogów dotyczących izby izolacyjnej, takich jak szczegółowe przesłanki jej zastosowania, sposób dokumentowania pobytu w izbie czy też raportowanie o jej zastosowaniu podmiotom zewnętrznym, jak również możliwość zaskarżenia decyzji o umieszczeniu w izolacji.

CPT w podkreśla, że decyzja o zastosowaniu izolacji nieletniego w celu ochrony lub w celach zapobiegawczych powinna być podejmowana przez kompetentny organ, w oparciu o jasną procedurę określającą charakter odosobnienia, czas jego trwania, podstawy, na jakich może zostać nałożone, należy też zapewnić proces regularnej kontroli, jak również możliwość odwołania się przez nieletniego od decyzji do niezależnego organu zewnętrznego⁷.

W raporcie z wizyty w Polsce w 2017 r. CPT zauważył z kolei, że *wszelka forma izolacji nieletnich, w tym umieszczenie agresywnych i/lub nerwowych nieletnich w pokoju do czasu uspokojenia, jest środkiem, który może mieć negatywny wpływ na ich fizyczny i/lub psychiczny dobrostan, a zatem należy po ten środek sięgać wyłącznie w ostateczności. Wszelki taki środek nie powinien być stosowany na czas dłuższy niż kilka godzin i nigdy nie powinien być stosowany jako nieformalna kara*.⁸ CPT wyraził także zaniepokojenie stosowaniem izolatek medycznych de facto ze względów bezpieczeństwa jako izolacji agresywnych lub nerwowych nieletnich⁹.

Kwestia stosowania i dokumentowania izolacji nieletnich, także konkretnie w Zakładzie Poprawczym w Sadowicach, była przedmiotem zaniepokojenia SPT podczas pierwszej wizyty w Polsce w 2018 r. w Raporcie z tej wizyty SPT zalecił, odnosząc się do zasady 45 *Zasad Nelsona*

---

⁷ 24. Raport Ogólny CPT, CPT/Inf(2015)1, pkt 129.

⁸ Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 106.

⁹ Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, § 107.

Mandeli i reguły 67 Reguł hawańskich, aby państwo-strona zapewniło niestosowanie izolowania dzieci w wieku poniżej 18 lat, ponieważ stanowi to formę złego traktowania¹⁰.

Podsumowując rozważania w tym zakresie, KMPT podkreśla, że izolacja nieletnich powinna być traktowana jako ostateczność i stosowana wyłącznie wtedy, gdy inne środki nie przyniosły skutku. Izba izolacyjna może być stosowana wyłącznie w przypadkach ustawowych, z zachowaniem standardów międzynarodowych. Z kolei izba chorych powinna być wykorzystywana wyłącznie w celach medycznych.

6.2 Kontakt ze światem zewnętrznym

Telefoniczne rozmowy nieletnich odbywają się w pokoju wychowawców, w obecności pracownika pedagogicznego.

Przedstawiciele KMPT podkreślają, że praktyka ta winna ulec zmianie. Korzystanie z telefonu przez nieletnich powinno odbywać się w warunkach zapewniających intymność rozmów. W wielu przypadkach kontakt telefoniczny jest dla nich jedyną formą tak ważnego kontaktu z bliskimi osobami. Należy więc zapewnić nieletnim możliwość swobodnego, nieskrępowanego prowadzenia rozmowy, w czasie której mogliby wypowiedzieć bliskim swoje problemy, odczucia, oczekiwania.

Trzeba podkreślić, że prawo do utrzymywania bliskich – i niekontrolowanych przez instytucje publiczne – więzi z rodziną jest niewątpliwie częścią prawa do ochrony życia rodzinnego i prywatnego, wyrażonego w art. 47 Konstytucji RP. Stosownie do art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, prawo to (jak każde inne prawo konstytucyjne) może podlegać ograniczeniom tylko w przypadkach ustawowych i tylko wtedy, gdy jest to konieczne. Natomiast art. 66 § 4 -5 u.p.n. wskazuje jedynie, że Dyrektor zakładu, ośrodka lub schroniska może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza zakładu, ośrodka lub schroniska dla nieletnich wyłącznie w przypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, ośrodka lub schroniska bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego. W wypadku, o którym mowa w § 4, dyrektor zakładu, ośrodka lub schroniska dla nieletnich niezwłocznie zawiadamia nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach decyzji. Sąd może uchylić decyzję dyrektora.

W opinii KMPT nadzorowanie odwiedzin wychowanków przez pracowników Zakładu jest formą ograniczenia kontaktów wychowanków. Taka praktyka powinna obowiązywać tylko w wyjątkowych, indywidualnych przypadkach, uzasadnionych określoną sytuacją i zgodnie

---

¹⁰ Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, § 126-127.

z przepisami u.p.n., o decyzji dyrektora w tym zakresie powinien zostać poinformowany sąd rodzinny.

Poza tym przywołać należy zalecenie sformułowane w *Regułach hawańskich (Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności*, przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z dnia 14 grudnia 1990 r.), zgodnie z którym nieletnim należy zapewnić wszelkie możliwości kontaktu ze światem zewnętrznym, ponieważ kontakt tego rodzaju jest integralnym elementem sprawiedliwego i humanitarnego traktowania oraz ma zasadnicze znaczenie dla przygotowania nieletnich do powrotu na łono społeczeństwa (Reguła 59). Podobnie kwestia ta ujęta jest w *Europejskich regułach wykonywania sankcji i środków orzeczonych wobec nieletnich sprawców czynów karalnych* (przyjętych przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 5 listopada 2008 r.), które akcentują zasadę możliwie zróżnicowanych i możliwie nieograniczonych kontaktów nieletniego ze światem zewnętrznym.

Również Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) przywiązuje duże znaczenie do utrzymywania dobrego kontaktu ze światem zewnętrznym przez wszystkie osoby pozbawione wolności. Wiodącą zasadą jest promowanie kontaktu ze światem zewnętrznym; jakiegokolwiek ograniczenia takich kontaktów powinny opierać się wyłącznie na uzasadnionych względach bezpieczeństwa lub względach związanych z dostępnymi środkami.

Wymaga podkreślenia, że zalecenie zapewnienia wychowankom prywatności w czasie rozmów telefonicznych było wielokrotnie formułowane przez podmioty kontrolujące placówkę. W sprawozdaniu z wizytacji przeprowadzonej przez Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości w okresie od lutego do maja 2021 r. zalecono umożliwienie wychowankom swobodne prowadzenie rozmów telefonicznych bez udziału osób trzecich, podkreślając jednocześnie, że na ten sposób prowadzenia rozmów zwracano już uwagę w czasie poprzedniej wizytacji, w związku z czym zalecenie w tym zakresie uznać należy za niezrealizowane. Z kolei Podkomitet ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT) podczas wizyty w Polsce w 2018 r., w czasie której wizytowano m.in. Zakład, wyraził zaniepokojenie tym, że wychowawcy regularnie nadzorują rozmowy telefoniczne wykonywane przez młodych ludzi i wskazał, że Państwo powinno zapewnić dzieciom i młodzieży umieszczonym w ośrodkach dla nieletnich prawo do prywatności w utrzymywaniu kontaktu ze światem zewnętrznym¹¹.

Dlatego też przedstawiciele KMPT zalecają zapewnienie nieletnim możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych bez obecności osób trzecich.

---

¹¹ Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, § 128

6.3 Opieka medyczna

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziła przyjęta w placówce praktyka odbierania od opiekunów prawnych ogólnej (wyrażanej z góry, *in blanco*) zgody na objęcie nieletniego opieką medyczną. Mimo zrozumienia trudności, jakie może stwarzać konieczność każdorazowego kontaktu z opiekunem prawnym nieletniego, KMPT zwraca uwagę na brak skuteczności prawnej udzielonej w ten sposób zgody blankietowej na leczenie.

Należy podkreślić, że w polskim porządku prawnym nie funkcjonuje instytucja pełnomocnika ds. medycznych. Jednocześnie wskazuje się, że z uwagi na osobisty charakter świadczeń, za jakie uznaje się m.in. świadczenia medyczne, nie powinny być w tym przypadku stosowane przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące pełnomocnictwa¹².

Zgodnie z uregulowaniami ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (tekst jedn. Dz. U. z 2015 r., poz. 464 ze zm.) lekarz może przeprowadzić badanie lub udzielić innych świadczeń zdrowotnych po wyrażeniu zgody przez pacjenta (art. 32 ust. 1). W odniesieniu do pacjenta małoletniego, wymagana jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego, a gdy pacjent nie ma przedstawiciela ustawowego lub porozumienie się z nim jest niemożliwe – zezwolenie sądu opiekuńczego (art. 32 ust. 2). Zgoda blankietowa nie wywołuje skutków odnośnie do poszczególnych świadczeń zdrowotnych, konieczne jest uzyskanie zgody na udzielenie konkretnego świadczenia. Opiekunowie prawni wyrażający zgodę *in blanco* mogą nie być świadomi okoliczności, które zajdą w przyszłości, a które spowodują, że nie wyraziliby zgody np. na konkretny, proponowany nieletniemu zabieg operacyjny. Przedstawiciele KMPT zalecają więc każdorazowe odbieranie zgody na konkretne świadczenie medyczne od przedstawicieli ustawowych nieletniego. Podkreślają przy tym, że stosownie do art. 32 ust. 7 ww. ustawy, *zgoda może być wyrażona ustnie albo nawet poprzez takie ich zachowanie, które w sposób niebudzący wątpliwości wskazuje na wolę poddania się proponowanym przez lekarza czynnościom medycznym* – możliwe jest więc uzyskiwanie zgody np. w formie telefonicznej. Wyjątkiem są zabiegi operacyjne i metody leczenia lub diagnostyki stwarzającą podwyższone ryzyko dla pacjenta, które stosownie do art. 34 ust. 1 ustawy wymagają zgody w formie pisemnej.

Przedstawiciele KMPT zwracają również uwagę, że w sytuacjach nagłych udzielenie nieletniemu świadczenia zdrowotnego, w tym przeprowadzenie zabiegu operacyjnego, może być przeprowadzone bez zgody zainteresowanych (art. 33 ust. 1, art. 34 ust. 7 ustawy).

---

¹² M. Syska, *Pełnomocnictwo ds. zdrowotnych de lege lata*, [w:] *Oświadczenia medyczne pro futuro na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 2013, str. 273-276

Warto też zauważyć, że jeżeli zachodzi jedynie potrzeba przeprowadzenia badania nieletniego, zgodę wyrazić może także opiekun faktyczny, przykładowo pracownik Zakładu (art. 32 ust. 3 ww. ustawy).

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu podkreślają także, że wychowanek, który ukończył 16 lat, również musi wyrazić zgodę na badanie i zabieg medyczny (art. 32 ust. 5 ustawy).

Biorąc pod uwagę obowiązujący stan prawny, przedstawiciele KMPT zalecają każdorazowe odbieranie zgody od przedstawicieli ustawowych wychowanków na świadczenia medyczne w sytuacjach, w których ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty wymaga ich zgody, a dodatkowo w przypadku nieletnich, którzy ukończyli 16 lat – także ich zgody.

6.4 Dokumentacja

Zgodnie z § 10 ust. 1 pkt 1 *Regulaminu Zakładu Poprawczego*, w Zakładzie prowadzona jest księga ewidencji wychowanków umieszczonych w izbie chorych. Z kolei *Regulamin izby chorych* stanowi (w pkt. 5), że w księdze tej potwierdzane są wizyty pracowników w izbie, podczas których m.in. sprawdzany jest stan zdrowia i stan emocjonalny wychowanka. Tymczasem analiza dokumentacji przeprowadzona przez wizytujących ujawniła, że nie wszystkie przypadki umieszczenia wychowanka w izbie chorych są odnotowywane we wskazanej księdze. Przykładowo chodzi o wychowanka, którego – jak wynika z treści wniosku o zastosowanie wobec niego środka dyscyplinującego – umieszczono tam w dniu 15 marca 2020 r. *w celu uspokojenia emocji*. Pobyt ten nie został odnotowany w księdze ewidencji wychowanków umieszczonych w izbie chorych. W konsekwencji w dokumentacji nie odnotowano ani okresu przebywania wychowanka w izbie, ani monitorowania jego stanu, ani tego, kto podjął decyzję o opuszczeniu przezeń izby. KMPT zaleca dokładne dokumentowanie każdego pobytu wychowanka w izbie chorych.

Warto dodać, że na niewpisywanie do odpowiednich rejestrów wszystkich pobytów wychowanków w izolacji zwrócił uwagę SPT podczas wizytacji Zakładu w 2018 r¹³.

Ponadto w niektórych przypadkach brak było podpisów wychowanków pod decyzjami dyrektora placówki o wymierzeniu środka dyscyplinarnego. Może to wywoływać wątpliwości, czy wychowanek został właściwie poinformowany o zastosowaniu wobec niego takiego środka oraz o prawie zaskarżenia decyzji w tym przedmiocie.

---

¹³ Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, § 125

SPT zwraca uwagę, że dobrze prowadzone rejestry stanowią ważne zabezpieczenie przed torturami, nieludzkim i poniżającym traktowaniem¹⁴. Również CPT podkreślił, że dokładne rejestrowanie wszystkich aspektów okresu zatrzymania ułatwia kontrolę nad przestrzeganiem przepisów prawnych dotyczących osób pozbawionych wolności¹⁵, a wszelka forma izolacji nieletnich, w tym umieszczenie agresywnych i/lub nerwowych nieletnich w pokoju do czasu uspokojenia powinna być odnotowana w centralnym rejestrze a także w aktach danego nieletniego¹⁶.

KMPT zaleca zwrócenie uwagi na poprawne wypełnianie dokumentacji dotyczącej pobytu wychowanków w placówce, zwłaszcza w obszarach, gdzie następuje dodatkowe ograniczenie ich wolności.

6.5 Personel

Personel placówki podnosi swe kwalifikacje w ramach studiów podyplomowych i szkoleń. Oferta szkoleniowa z lat 2020 i 2021 obejmowała m. in. niwelowanie agresji u wychowanków oraz konsekwencje traumy rozwojowej. Pracownikom pedagogicznym zapewniono także superwizję grupową.

KMPT docenia tę ofertę szkoleń, jednakże wymaga ona wzbogacenia i rozszerzenia na cały personel placówki. W ocenie Krajowego Mechanizmu odpowiednio dobrany i wyszkolony personel jest w stanie prawidłowo wykonywać swoje obowiązki, bez uciekania się do przemocy. Stanowi też skuteczną gwarancję chroniącą osoby pozbawione wolności przed torturami. Dzięki swojej wiedzy i doświadczeniu oraz możliwości kontaktu z zatrzymanymi, ma możliwość bieżącego monitorowania ich zachowania i wyłapywania niepokojących sygnałów, świadczących o złym traktowaniu. Zgodnie z *Regułami hawańskimi*, personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwiał się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka (Reguła nr 85). KMPT widzi także potrzebę merytorycznego wsparcia strażników, którzy zgodnie z otrzymanymi informacjami nie byli dotychczas objęci szkoleniami (a nieletni sygnalizowali przejawy agresji z ich strony).

Krajowy Mechanizm zaleca zatem, by do programów szkoleń i kursów włączyć zagadnienia związane z: stosowaniem środków przymusu bezpośredniego, międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka i praw dziecka, komunikacją interpersonalną, sposobami radzenia sobie ze stresem oraz przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu.

---

¹⁴ Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1 § 49-52.

¹⁵ Zob. Raport CPT z wizyty na Ukrainie, CPT/Inf (2018) 41, § 44.

¹⁶ Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, § 106

Dodatkowo rekomenduje zapoznanie personelu z *Podręcznikiem skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania (Protokołem Stambulskim)*. Z rozmów z kadrą placówki wynika bowiem, że dokument ten nie jest jej znany.

Zawiera on praktyczne informacje, adresowane między innymi do personelu medycznego i psychologów, w zakresie metod tortur, ich objawów, sposobów identyfikacji, realizacji badania medycznego i dokumentowania śladów przemocy. Skupia się również na barierach psychologicznych mogących pojawić się w relacjach z ofiarami oraz kwestiach etycznych (w tym etyce lekarskiej).

Stosowanie powyższego dokumentu rekomenduje SPT, podkreślając, że jest on niezbędnym narzędziem w wykrywaniu, dokumentowaniu i zgłaszaniu tortur i jako taki zniechęca do ich stosowania¹⁷.

6.6 Oddziaływania psychologiczne i terapeutyczne

Ekspert KMPT wysoko oceniła pracę psychologów zatrudnionych w placówce, podkreślając ich duże zaangażowanie i szczegółową wiedzę na temat każdego z wychowanków, jak również wielość i nowoczesność stosowanych metod pracy.

Krytyczne uwagi eksperta dotyczyły jedynie prowadzenia indywidualnych planów resocjalizacji (IPR) jednego z wychowanków. Ekspert zauważyła, że brakowało w nich adnotacji o rezultatach przyjętych na dany semestr zobowiązań, w działach *Działania wychowawcze podejmowane wobec wychowanka w czasie semestru* oraz *Działania psychokorekcyjne podejmowanie wobec wychowanka w czasie semestru*. Zobowiązania datowane na luty 2021 r. obejmować miały drugi semestr roku szkolnego 2020/2021. Ekspert zwróciła uwagę, że w przypadku tego wychowanka w aktach sądowych znajdują się informacje o jego uzależnieniu i agresywnych zachowaniach z tendencją do ich utrwalania oraz wskazany jest wzmocniony stopień zabezpieczenia w celu objęcia wychowanka kompleksową opieką, łącznie z ukierunkowaniem na leczenie odwykowe. Wątpliwości eksperta budzi więc brak jakichkolwiek adnotacji o przebiegu realizacji IPR na przestrzeni sześciu miesięcy (od lutego do lipca 2021 r.). KMPT zwraca się zatem z prośbą o wyjaśnienie opisanej sytuacji.

7. Zalecenia

---

¹⁷ Zob. Raport SPT z wizyty w Portugalii, CAT/OP/PRT/1, § 63.

Na podstawie art. 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają Dyrektorowi Zakładu Poprawczego w Sadowicach:

1. odstąpienie od przeprowadzania kontroli osobistej wychowanków do czasu uchwalenia odpowiednich przepisów rangi ustawowej przyznających personelowi zakładów poprawczych takie prawo;
2. zwrócenie uwagi pracownikom ochrony na konieczność unikania wulgaryzmów i prowokacji w relacjach z wychowankami;
3. stosowanie izby izolacyjnej wyłącznie w przypadkach określonych w ustawie i dokonanie odpowiednich zmian w tym zakresie w wewnętrznych aktach prawnych;
4. odstąpienie od umieszczania nieletnich w izbie chorych w przypadkach innych niż medyczne, za wyjątkiem sytuacji, gdy wychowanek sam zgłasza potrzebę odosobnienia;
5. zapewnienie nieletnim możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych bez obecności osób trzecich;
6. odstąpienie od pobierania od rodziców/opiekunów prawnych wychowanków zgód blankietowych dotyczących leczenia;
7. zwrócenie uwagi na poprawne wypełnianie dokumentacji dotyczącej pobytu wychowanków w placówce, zwłaszcza w obszarach, gdzie następuje dodatkowe ograniczenie ich wolności;
8. poszerzenie oferty szkoleniowej dla pracowników placówki o obszary wskazywane w pkt. 6.5 niniejszego Raportu.

KMPT zwraca się także z prośbą o wyjaśnienie braku w IPR adnotacji o realizacji zobowiązań przyjętych w lutym 2021 r.

Raport sporządziła:

Natalia Kłaczyńska

Natalia Kłaczyńska

Zastępca Pełnomocnika Terenowego RPO

/-podpisano elektronicznie/